

Nr 256.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa frågor rörande undervisningen vid de tekniska högskolorna m. m.; given Stockholms slott den 30 april 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen under punkterna 1:o och 2:o hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 30 april 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge anholder att få underställa Kungl. Maj:ts prövning vissa frågor rörande undervisningen vid de tekniska högskolorna m. m. samt anför härom följande:

1:o.

Extra undervisningskurser vid de tekniska högskolorna m. m.

På tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 har anvisats ett reservationsanslag av 72,000 kronor till Extra undervisningskurser vid de tekniska högskolorna m. m. I propositionen 1941:2 (sid. 131 ff.), vari förslag i ämnet framlades, anförde jag bland annat:

Bihang till riksdagens protokoll 1942. 1 saml. Nr 256.

Den extra undervisningen vore avsedd för sådana studerande vid universiteten, karolinska mediko-kirurgiska institutet, tandläkarinstitutet och de tekniska högskolorna, som på grund av beredskapstjänstgöring hindrats i eller nödgats avbryta sina studier.

För den extra undervisningen borde i första hand anlitas vederbörande ordinarie och därmed jämförliga lärare, vilka kunde beräknas komma att utan särskild ersättning ställa sig till förfogande. Vid sådana läroanstalter, där undervisningen i stor utsträckning sköttes av befattningshavare, vilka åtnjöte arvoden, vore det dock näppeligen möjligt att anordna den extra undervisningen utan särskild kostnad. Det låge i sakens natur, att kostnaderna för den ifrågasatta undervisningen vore svåra att i förväg med större säkerhet uppskatta. Approximativt hade vederbörande myndigheter beräknat bruttokostnaderna till 6,000 kronor vid tandläkarinstitutet, 35,000 kronor vid tekniska högskolan i Stockholm och 22,000 kronor vid Chalmers tekniska högskola, eller sammanlagt till 63,000 kronor. Detta belopp borde ökas genom inräknande av dyrtidstillägg i de beräknade arvoden. Ehuru det icke syntes osannolikt, att undervisningen kunde anordnas för lägre kostnad, syntes anslaget, vilket borde få användas även för bestridande av eventuella kostnader vid universiteten och karolinska institutet, böra försiktigtvis ej upptagas med lägre belopp än 72,000 kronor.

Den extra undervisningen skulle meddelas huvudsakligen under sommarferierna 1941, vid tekniska högskolan i Stockholm eventuellt även under senare delen av vårterminen 1941.

Av anslaget har Kungl. Maj:t för extra undervisning under år 1941 anvisat dels 35,000 kronor till tekniska högskolan i Stockholm, dels 25,000 kronor till Chalmers tekniska högskola, dels 1,200 kronor till universitetet i Uppsala, dels ock 2,000 kronor till karolinska institutet. Sammanlagt har således disponerats 63,200 kronor.

Lärarkollegiet vid tekniska högskolan i Stockholm, med vilket *styrelsen för högskolan* instämt, har upplyst, att av det åt högskolan anvisade beloppet endast omkring 18,500 kronor använts, och hemställt, att det återstående beloppet, cirka 16,500 kronor, måtte ställas till högskolans förfogande intill utgången av budgetåret 1942/43 för anordnande av liknande extra undervisning. *Statskontoret* har icke haft något att erinra mot att extra undervisning anordnades vid högskolan jämväl under våren och sommaren 1942. Hinder syntes icke möta för Kungl. Maj:t att anlita anslaget även för denna kursverksamhet, såframt anmälan härom gjordes till riksdagen.

Styrelsen för Chalmers tekniska högskola har, med förmålan att av det till högskolan anvisade beloppet endast omkring 8,000 kronor förbrukats, anhållit, att det återstående beloppet, cirka 17,000 kronor, måtte få användas för extra undervisning under sommaren 1942.

Kanslern för rikets universitet har hemställt, att ett anslag av 6,500 kronor måtte anvisas för anordnande av extra undervisning under sommarferierna och förra delen av höstterminen 1942 vid universiteten och karolinska institutet samt tandläkarinstitutet.

Extra undervisning av ifrågavarande art torde böra anordnas även detta år. För bestridande av härmed förenade kostnader synas återstående medel av det för budgetåret 1940/41 anvisade reservationsanslaget vara tillräckliga. Om extra undervisning kommer att visa sig behöblig även år 1943, torde anslaget, i den mån det icke dessförinnan förbrukats, böra disponeras härför. Med hänsyn till de förutsättningar, som förelågo vid anslagets beviljande år 1941, torde frågan om disponerandet av de av anslaget återstående medlen böra underställas riksdagen. Det torde liksom tidigare få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser om den extra undervisningen. Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att förklara sig icke ha något att erinra mot att återstoden av det på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 anvisade reservationsanslaget till Extra undervisningskurser vid de tekniska högskolorna m. m. må disponeras på sätt jag i det föregående angivit.

2:o.

Utbildningen av arkitekter vid Chalmers tekniska högskola.

a) Nuvarande förhållanden.

Vid 1937 års riksdag beslöts, att högre avdelningen av Chalmers tekniska institut skulle omorganiseras till en teknisk högskola. Institutets sex fackavdelningar skulle i mer eller mindre förändrad form bibehållas, dock att frågan om bibehållande av fackavdelningen för husbyggnad skulle underkastas ytterligare utredning. I avvaktan på denna utredning skulle sistnämnda fackavdelning bibehållas tills vidare.

I samband med omorganisationens genomförande blev fackavdelningen för husbyggnad dock föremål för åtskilliga ändringar, varigenom undervisningen erhöll större likhet med arkitektutbildningen vid tekniska högskolan i Stockholm. Sålunda blev utbildningstiden, som tidigare varit 3-årig med en frivillig fjärde årskurs, obligatoriskt 4-årig. Tidigare hade eleverna nödgats fullborda sin utbildning i Stockholm, men nu avslutas studierna även vid Chalmers tekniska högskola med arkitektexamen. I samband med denna omläggning av undervisningen ändrades fackavdelningens benämning till avdelningen för arkitektur. Den vid husbyggnadsavdelningen knutna professuren i byggnadslära och ornamentsritning har bibehållits. För arkitekturavdelningen äro nu anställda speciallärare i modellering och frihandsteckning med arvoden av respektive 900 och 2,700 kronor. För avlöning åt assistenter är ett belopp av 3,520 kronor beräknat. Av högskolans materielanslag disponerar arkitekturavdelningen ett belopp av 3,000 kronor. De särskilda kostnaderna för arkitekturavdelningen torde därför kunna angivas till cirka 25,000 kronor, vartill kommer den på avdelningen belöpande delen av omkostnadsanslaget och andra för de olika avdelningarna gemensamma utgifter.

Arkitekturavdelningens lokaler utgöras för närvarande av ett rum för lärare och samlingar samt en ritsal, belägna i den av Göteborgs stad ägda fastigheten Vasagatan 50.

Antalet vid arkitekturavdelningen inskrivna studerande utgjorde höstterminen 1941 34, varav 16 tillhörde första årskursen.

b) Frågans tidigare behandling.

Frågan om Chalmers tekniska instituts omändring till teknisk högskola var föremål för utredningar genom flera sakkunnigberedningar (1919 års sakkunniga, 1929 års sakkunniga och 1934 års sakkunniga). I samband därmed dryftades även frågan om arkitekturundervisning vid institutet.

1919 års sakkunniga föreslog, att fackavdelningen för väg- och vattenbyggnad skulle sammanslås med fackavdelningen för husbyggnad till en avdelning, benämnd fackavdelningen för byggnadsteknik.

Enligt de sakkunnigas åsikt borde inom utbildningen för husbyggnadsfacket särskiljas en mera konstnärlig och en teknisk riktning. Behovet av konstnärligt utbildade husbyggare borde kunna anses tillgodosett genom utbildningen av arkitekter vid tekniska högskolan i Stockholm. För en byggnadsteknisk studieriktning torde någon fördjupad undervisning i arkitektur i konstnärlig mening ej vara erforderlig. Husbyggnadsteknik och konstruktion vore däremot viktiga ämnen även för en väg- och vattenbyggnadsingenjör och den grundläggande utbildningen i fackämnena vore för olika slag av byggnadsingenjörer ungefär densamma. Därför torde en sammanslagning av institutets fackskolor för husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadskonst få anses lämplig, särskilt som en begränsning av fackavdelningarnas antal i och för sig vore att förorda.

1929 års sakkunniga — vilka på grund av försämrade statsfinansiella förhållanden icke slutförde sin utredning men avgåvo en sammanfattning av resultatet av sitt arbete — ansågo någon arkitektutbildning icke böra ifrågasättas vid Chalmers tekniska högskola.

De sakkunniga hade till en början funnit starka skäl tala för en sammanslagning av fackavdelningarna för väg- och vatten- samt husbyggnad till en avdelning för väg- och vattenbyggnad. Denna skulle delas i två studieriktningar, den ena för utbildning av arbetsledare och den andra för utbildning av byggnadskonstruktörer, speciellt för husbyggnad. Med hänsyn till å ena sidan önskvärdheten att i möjligaste mån nedbringa kostnaderna för inrättandet av den nya högskolan och å andra sidan önskvärdheten av ökad effektivitet i undervisningen hade emellertid vissa av de sakkunniga ansett det böra tagas under allvarligt övervägande, huruvida icke väg- och vatten- samt husbyggnadsavdelningarna vid institutet skulle kunna indragas och undervisningen i dessa ämnen koncentreras till tekniska högskolan i Stockholm.

I Göteborg skulle nybyggnader bli oundgängliga, medan det icke syntes uteslutet, att tillräckligt utrymme skulle kunna erhållas vid tekniska högskolan i Stockholm. Även om på grund av elevantalets ökning en dubblering av vissa lärarkrafter vid högskolan skulle bli erforderlig, kunde dock årskost-

naderna härför och för material aldrig bli större än för en fristående avdelning i Göteborg.

1934 års sakkunniga anförde endast, att de — i likhet med såväl 1919 års som 1929 års sakkunniga — ansåge någon arkitektutbildning icke böra ifrågasättas vid den nya högskolan. De sakkunniga föreslogo däremot bibehållande av fackavdelningen för väg- och vattenbyggnad. Vid denna vore en viss valfrihet lämplig, och avdelningen borde därför uppdelas på två studieriktningar, av vilka den ena skulle avse husbyggnadsteknik. För avdelningen föreslogo de sakkunniga tre professorer, en för byggnadsstatik och brobyggnad, en för byggnadsteknik samt en för husbyggnad.

Ur de yttranden m. m., som avgåvos över 1934 års sakkunnigas förslag, må anföras följande:

Lärarkollegiet vid Chalmers tekniska institut, varmed *institutets styrelse* instämde, anförde bland annat:

Tillströmningen till fackavdelningen för husbyggnad vore ringa, vilket åtminstone under de sista decennierna hade berott därpå, att för vidare utbildning vid konstakademien de från husbyggnadsavdelningen i Göteborg utexaminerade först måst tillbringa ett sista studieår vid tekniska högskolan i Stockholm för att därigenom vinna erforderlig kompetens.

Sakkunniga, som av tekniska högskolan och akademien för de fria konsterna utsetts för att avgiva yttrande rörande ändring av arkitektutbildningen, hade i betänkande av år 1935 uttalat önskvärdheten av att arkitektutbildning vid institutet alltjämt komme att bibehållas. Sveriges arkitekters riksförbunds styrelse hade vidare framhållit, hurusom förefintligheten av en arkitekturhögskola på viss ort bidroge att stimulera ortens och traktens unga arkitekter i deras verksamhet. Klimatet och andra för trakten karakteristiska förhållanden satte i viss mån prägel på arkitekturen. Skolans lärare finge som praktiserande fackmän möjlighet att leda utvecklingen i rätt riktning. Tävlingar, som anordnades på sådan ort, kunde få ett mera givande resultat genom livlig anslutning av med ortsförhållandena förtrogna deltagare. Överhuvudtaget torde förefintligheten av högskolor på två skilda orter i landet medföra en rikare utveckling.

Kollegiet hade dock velat göra ett ekonomiskt överslag för utrönande av vad bibehållandet av arkitekturavdelningen i Göteborg skulle draga för kostnad för staten. Inom fackavdelningen borde finnas en professur, nämligen i arkitektur. En betydande del av den övriga undervisningen inom fackavdelningen torde kunna äga rum tillsammans med eleverna i fackavdelningen för väg- och vattenbyggnad, undantagsvis även med andra fackavdelningars elever. Inom vissa speciella ämnen behöfde dock anställas särskilt för fackavdelningen avsedda speciallärare.

Den årliga kostnaden för fackavdelningen, därest densamma bibehölles, beräknades uppgå till ett belopp av omkring 39,000 kronor.

Någon speciell institutionsbyggnad för avdelningen vore icke av nöden, utan erforderliga lokaler för tredje och fjärde årskurserna syntes kunna beredas genom ökning av den föreslagna byggnaden för väg- och vattenbyggnadsavdelningen. Kostnaden härför beräknades uppgå till omkring 160,000 kronor. För första och andra årskurserna inom fackavdelningen torde motsvarande engångskostnad kunna uppskattas till 100,000 kronor.

Med framläggande av denna ekonomiska utredning ville kollegiet ha framhållit, att kostnaderna för vidmakthållande av en fullgod arkitekturavdelning i Göteborg icke kunde betraktas som avskräckande. Det torde böra tagas under förnyad omprövning, om icke de fördelar, som en dylik fackavdelning kunde tillföra landets byggnadsverksamhet, vore så stora, att de motiverade avdelningens bibehållande.

Lärarkollegiet vid tekniska högskolan, varmed *högskolans styrelse* instämde, framhöll, att de sakkunniga icke framlagt några skäl för sloandet av arkitektundervisningen. Huruvida tillräckligt starka skäl å andra sidan föreläge för undervisningens bibehållande eller om undervisningen inom husbyggnadsområdet i annan form borde ordnas, borde övertvägas i samband med behandlingen av ovannämnda betänkande rörande arkitekturutbildningen av år 1935.

Byggnadsstyrelsen framhöll följande:

Det motiv, som syntes ha förestavat förslaget om arkitektundervisningens slopande, vore det ringa antal elever, som toge del av denna undervisning vid institutet. Med vetskap om att de studerande i arkitektur vid institutet intoges efter samma grunder som i övriga fack och ej efter för denna fackskola, i likhet med vad fallet vore vid tekniska högskolan, differentierade grunder, syntes det styrelsen helt naturligt, att antalet studerande inom denna avdelning dittills ej varit stort.

Beträffande nödvändigheten av att utbilda ett större antal fackmän på detta område ville byggnadsstyrelsen blott hänvisa till den nya lagstiftningen inom stadsplane- och husbyggnadsväsendets område samt till den nya länsarkitektorganisationen, varigenom förutsattes ett långt större utnyttjande av kvalificerat utbildade fackmän på detta område än vad tidigare varit fallet. Även med hänsyn till de allt annat än glädjande erfarenheter, byggnadsstyrelsen erhållit vid granskningar av tillämnade byggnadsföretag, vore det av behovet påkallat, att husbyggandet erhöles tillgång till väl kvalificerade fackmän på området. I betraktande av den stora fara ur ekonomiska, praktiska och estetiska synpunkter, det nuvarande systemet med otillräckligt utbildade fackmän på detta område innebure, syntes det byggnadsstyrelsen, med hänsyn till de allmänna intressen styrelsen vore satt att tillvarataga, att antalet fackmän icke borde inskränkas, vilket måste bli följden, om undervisningen i arkitektur vid institutet upphörde. Det vore även att märka, att undervisningen i detta fack vid tekniska högskolan skulle bli lidande på att med nuvarande lärarpersonal mottaga ett större antal studerande än för närvarande.

Byggnadsstyrelsen ville alltså förorda, att de sakkunnigas förslag upptoges till ny prövning.

Synpunkter, liknande dem, varåt byggnadsstyrelsen sålunda givit uttryck, framfördes även av *svenska teknologföreningen*.

Stadsfullmäktige i Göteborg, med vilka *länsstyrelsen därstädes* instämde, ansågo, att ett nedläggande av fackavdelningen för husbyggnad skulle medföra betänkliga konsekvenser. Därigenom skulle praktiskt taget alla möjligheter till högre undervisning i husbyggnadskonst försvinna från staden. Toge man dessutom hänsyn till den stora vikten av att landets byggnadsverksamhet handhades av personer med grundlig teknisk utbildning och till de stora belopp, som årligen investerades i husbyggnader, måste man anse de kostnader, staten hade för upprätthållande av undervisning

i husbyggnadskonst vid tvenne högre läroanstalter, relativt små och väl motiverade.

De av stadsfullmäktige och länsstyrelsen framförda betänkligheterna mot arkitekturundervisningens nedläggande delades av *tekniska samfundet i Göteborg*.

Styrelsen för svenska arkitekters riksförbund underströk särskilt behovet av kompetent arbetskraft med arkitektutbildning och de svårigheter, som under 1930-talet tidvis förelegat att fylla detta behov..

I *propositionen 1937: 268* framlades ett på 1934 års sakkunnigas betänkande grundat förslag till Chalmers tekniska instituts omändring till en teknisk högskola. Frågan om nedläggande av fackavdelningen för husbyggnad ansågs därvid böra bli föremål för ytterligare utredning. Härom anförde föredragande departementschefen:

De sakkunnigas förslag om nedläggande av fackavdelningen för husbyggnad hade mött invändningar från åtskilliga håll. Särskilt hade framhållits önskvärdheten av bibehållande av arkitektutbildning i Göteborg med hänsyn till västra Sveriges ur klimatologiska, geologiska och andra synpunkter säregna förhållanden. Härjämte hade framhållits, att den besparing, som vore att påräkna genom avdelningens nedläggande och vilken icke vore av någon mera betydande storlek, icke stode i rimligt förhållande till de nackdelar, den ifrågasatta åtgärden skulle medföra.

Ehuru starka skäl anförts mot fackavdelningens nedläggande, syntes denna fråga ännu icke ha blivit utredd på sådant sätt, att det i dåvarande läge vore möjligt att definitivt taga ställning i frågan.

Departementschefen stannade därför vid, att frågan borde ytterligare utredas, varvid behovet av fackmän för byggnadsverksamheten borde särskilt beaktas. I avvaktan på denna utredning syntes byggnadsfackskolan i Göteborg tills vidare böra bibehållas utan förändring av organisationen.

Riksdagen (skrivelse 1937: 471) ansåg sig i likhet med departementschefen icke kunna för det dåvarande taga ställning till frågan, huruvida husbyggnadsavdelningen borde ingå i högskolans definitiva organisation, och förklarade sig förutsätta, att denna fråga toges under förnyad omprövning. Riksdagen godkände Kungl. Maj:ts förslag om att husbyggnadsfackskolan borde tills vidare bibehållas i sin dåvarande organisation. I samband därmed sade sig riksdagen ha haft anledning uppmärksamma önskvärdheten av att arkitektutbildningen i högre grad än då vore fallet toge i sikte det starka behovet av arkitektutbildad arbetskraft, inriktad på landsbygdens särskilda behov. Riksdagen utginge från att denna fråga beaktades vid den utredning, som departementschefen ställt i utsikt.

Genom beslut den 22 juni 1939 anbefallde Kungl. Maj:t styrelsen för tekniska högskolan i Stockholm och styrelsen för Chalmers tekniska högskola att gemensamt verkställa förnyad utredning rörande behovet av en avdelning för arkitektur vid sistnämnda högskola samt att med sagda utredning och det förslag i ämnet, vartill utredningen kunde föranleda, till Kungl. Maj:t inkomma.

c) Nu föreliggande förslag.

Med skrivelse den 27 december 1940 överlämnade *styrelserna för de tekniska högskolorna* en av utsedda sakkunniga verkställd utredning rörande behovet av en avdelning för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola. De sakkunniga, vilka utsetts av lärarkollegierna vid högskolorna, ha utgjorts av professorerna H. Kreüger, E. G. Asplund, E. Sundahl och M. Wernstedt, varjämte stadsplanechefen U. Åhrén såsom representant för svenska arkitekters riksförbund biträtt vid utredningen. Lärarkollegierna ha anslutit sig till de sakkunnigas förslag. Med instämmande i de sakkunnigas yttrande ha *styrelserna* hemställt, att arkitektura v d e l n i n g e n m å t t e b i b e h å l l a s.

Av den av de sakkunniga (»kommitterade») avgivna utredningen inhämtas bland annat följande:

Att 1934 års sakkunniga tagit ställning mot ett bibehållande av avdelningen torde ha haft sin grund i att antalet studerande vid densamma under början av 1930-talet varit mycket ringa, varför avdelningen såsom mindre nödvändig ansetts kunna indragas och en viss besparing kunna vinnas. Orsaken till det ringa elevantalet hade emellertid säkerligen icke varit att söka däri, att husbyggnadsfackskolan varit onödig, utan däri, att de för arkitektutbildning intresserade ansett skolans ställning och framtida fortvaro osäker och examen vid institutet mindre meriterande än avgångsbetyg från arkitekturavdelningen vid tekniska högskolan i Stockholm.

Riktigheten av detta orsakssammanhang syntes bestyrkt dels av den under slutet av 1920-talet och början av 1930-talet inträdda starka stegringen av antalet inträdessökande till arkitekturavdelningen i Stockholm, dels av det avsevärt ökade antalet inträdessökningar till avdelningen för arkitektur i Göteborg efter institutets utveckling till högskola och därmed sammanhängande förbättringar av undervisningsförhållandena i avdelningen. Vid avdelningen i Göteborg hade sålunda under senare år cirka 10 studerande årligen mottagits i första årskursen mot cirka 5 under tidigare år. Antalet antagna studerande hade dock utgjort endast en mindre del av de till inträde i fackskolan anmälda kompetenta sökandena, vilkas antal sedan flera år varit i ständigt stigande; höstterminen 1939 hade mer än $\frac{2}{3}$ av de anmälda måst nekas inträde. Vid högskolan i Stockholm intoges årligen cirka 25 studerande i avdelningen för arkitektur. Antalet kompetenta sökande hade vid början av läroåret 1939/40 varit 61. Även där vore sålunda tillströmningen av sökande anmärkningsvärt stor i förhållande till det antal studerande, som kunde mottagas.

Det syntes uppenbart, att utsikten för en kompetent sökande att erhålla utbildning till arkitekt inom landet även efter den starka utökningen av antalet studerande inom avdelningen för arkitektur vore alltför starkt begränsad. Även med bibehållande av arkitekturavdelningen i Göteborg vore möjligheten till arkitektutbildning mindre eller i varje fall icke större än möjligheten att erhålla högskolemässig ingenjörsutbildning inom landet.

Frågan gällde emellertid också, huruvida det antal av cirka 35 arkitekter, som nu årligen antoges vid de båda högskolorna, motsvarade behovet av arkitekter.

Byggnadsindustrien i landet, såväl den offentliga som den privata, hade under de sista decennierna undergått en hastig och intensiv utveckling. Den torde i själva verket numera vara en av landets största industrier.

Under de senare åren hade en väsentlig ökning av antalet statliga och kommunala befattningar med arkitektexamen som kompetenskrav ägt rum. Särskilt hade läns- och stadsarkitektorganisationernas fortgående utbyggande ökat kravet på antalet utbildade arkitekter. Erfarenheten hade också visat att det ofta mött stora svårigheter att erhålla kompetenta fackmän till de nya tjänsterna. Samtidigt hade arkitekterna i stegrat antal tagits i anspråk för det allt mer omfattande stadsplanearbetet liksom inom byggnadsmaterialindustrien och konstindustrien samt såsom trädgårdsanläggare, värderingsmän m. m. Gränserna för arkitektens verksamhetsområde hade med andra ord väsentligt vidgats. I fråga om landsbyggdets byggnadsproblem föreläge även ett stort otillfredsställt behov av arkitektutbildade fackmän.

Utan tvivel låge i den relaterade utvecklingen den huvudsakliga orsaken till de senare årens allt kännbarare brist på arkitekter, en brist, som ända till hösten 1939 föranlett en del arkitektkontor att i stor utsträckning anställa utländska arkitekter. Sålunda hade under år 1939 mellan 80 och 100 utländska arkitekter varit verksamma i landet och ytterligare ett betydande antal hade troligen kunnat erhålla arbete. Arkitektbristen under åren 1938—1939 hade naturligen i viss mån varit en följd av den då rådande högkonjunkturen. Men även om nämnda stegring icke kunde läggas som måttstock för bedömandet, syntes den svenska arkitektkåren dock numerärt vara väl knapp. Det vore att märka att under de svåra krisåren 1933—1934 arbetslösheten bland arkitekterna varit ganska obetydlig och väsentligt mindre än bland ingenjörerna. Förhållandet mellan antalet årligen utbildade arkitekter och folkmängden i Sverige vore mindre än motsvarande förhållande i övriga skandinaviska länder.

Antalet årligen utbildade arkitekter, som landet hade behov av, syntes sålunda icke utan olägenhet kunna understiga nuvarande 35. Snarare torde antalet så småningom böra något ökas.

Att under sådana omständigheter nedlägga utbildningen av arkitekter vid Chalmers tekniska högskola syntes icke försvarligt. Nedläggandet skulle betyda, att en motsvarande utvidgning av avdelningen i Stockholm omedelbart bleve nödvändig. En sådan koncentration av arkitektundervisningen vore för övrigt icke lycklig och skulle dessutom medföra avsevärt ökade kostnader vid tekniska högskolan i Stockholm.

För resultatet av undervisningen i en avdelning för arkitektur vore det nämligen enligt all erfarenhet från in- och utländska arkitekturskolor av största vikt, att, särskilt i tillämpnings- och övningsämnena, antalet studerande vore begränsat så, att den för arkitekturfrågornas behandling så viktiga personliga kontakten mellan lärare och studerande icke bleve otillräcklig. Undervisningsmetoden vid övningarna vore rent individuell, syftande till resultat genom personliga diskussioner och demonstrationer. Därför betydde redan 25 studerande per årskurs ett väl stort antal för att undervisningsresultatet skulle bli fullt tillfredsställande. Efter en ytterligare utökning av antalet kunde avdelningen icke skötas med tillfredsställande resultat utan att en dubbling av vissa lärartjänster företoges. Att i stället i motsvarande grad endast öka assistenthjälpen kunde nämligen enligt all erfarenhet icke möjliggöra en nöjaktig undervisning.

Mot ett nedläggande av avdelningen för arkitektur i Göteborg talade också starkt den betydande fördel, som låge däri, att arkitektutbildningen gäves vid två högskolor inom landet. Den skillnad i utbildning, som olika lokala förhållanden och olika lärarkrafter samt en viss olikhet i undervisningsplanen kunde ge, torde också innebära möjligheter till en viss differentiering mellan de båda högskolorna, ett förhållande som vid tillgodoseendet av det allmännas behov av arkitekter måste betyda en avsevärd vinst. Vidare torde två skilda arkitekturavdelningar i vida högre grad än enbart en genom varierande specialstudier och undersökningar av aktuella problem kunna bidra till yrkets utveckling.

Ett nedläggande av husbyggnadsavdelningen i Göteborg torde för statsverket icke innebära vare sig engångsbesparingar eller årliga besparingar av en omfattning, som motsvarade olägenheterna med denna avdelnings nedläggande. Tekniska högskolan måste nämligen i så fall nödvändigtvis begära dubbling av vissa tjänster och dessutom en icke oväsentlig ökning av för arkitekturavdelningen tillgängliga lokaler jämte utrustning.

Av det anförda syntes framgå, att avdelningen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola icke borde nedläggas. Avdelningen borde i stället snarast möjligt utvecklas i enlighet med nedan angivna riktlinjer:

Då en viss framtida ökning av antalet studerande utöver det nuvarande torde bli nödvändig, borde avdelningens organisation och lokaler från början beräknas för 15 årligen nyintagna studerande. Det torde emellertid vara önskvärt, att lokalfrågan ordnades så, att ett i framtiden eventuellt ytterligare ökat antal studerande kunde mottagas.

I bilagt förslag till undervisningsplan hade kommitterade angivit omfattningen och fördelningen av de läroämnena, som de ansåge lämpliga och möjliga att genomföra för mycket rimliga kostnader. Vissa jämkningar i planen borde kunna ske vid en senare mera ingående behandling vid Chalmers tekniska högskola. Planen hade utarbetats med stöd av de erfarenheter, som hittills vunnits vid arkitektutbildningen. De ledande principerna hade därvid varit dels att i möjligaste mån ansluta till vid högskolan redan förefintliga läroämnena i deras nuvarande eller i eventuellt förändrad form, varigenom inrättande av nya lärartjänster så långt möjligt undvekes, dels att så ordna undervisningen, att de vid båda högskolorna utbildade arkitekterna i avseende på tekniska och konstnärliga kvalifikationer bleve praktiskt taget jämställda.

Den nuvarande professuren i husbyggnadslära och ornamentsritning borde ändras till professur i arkitektur. Den av riksdagen uttalade uppfattningen, att arkitektutbildningen i högre grad än nu vore fallet borde ta sikte på det starka behovet av arkitektutbildad arbetskraft inriktad på landsbygdens särskilda behov syntes vara beaktansvärd. Inom arkitektkretsar vore frågan också aktuell och genom tekniska högskolans försorg hade en tillfällig mindre kurs i sagda syfte ordnats. Kommitterade hade övervägt om ett särskilt läroämne, förslagsvis benämnt »landsbygdens byggnadsproblem», borde införas. Emellertid hade det synts åtminstone tills vidare vara lämpligt att låta detta viktiga ämnesområde dels behandlas i särskilda delar inom husbyggnadslära och stadsbyggnadslära, dels uppgå i det större ämnet arkitektur, som ju hade att behandla planläggningsfrågor överhuvudtaget. Särskilda föreläsningar jämte övningsuppgifter borde även

ordnas i samarbete med experter från lantbrukshögskolan i Ultuna och Alnarps lantbruksinstitut och på sådant sätt, att de studerande finge intresse för och praktisk inblick i lantmannabyggnadernas särskilda problem. Kursen borde om möjligt koncentreras så, att även från tekniska högskolan i Stockholm utexaminerade kunde som specialstuderande deltaga i densamma.

De nuvarande för arkitekturavdelningen i anspråk tagna lärarbefattningarna vore avsedda att bibehållas, dock med viss utökning av tjänstgörings-skyldigheten beträffande matematik, beskrivande geometri samt material-behandling med formlära. Nya speciallärarbefattningar avsåges för allmän och svensk arkitekturhistoria, byggnadsorganisation samt trafikteknik. Där-jämte skulle de nuvarande läroämnena frihandsteckning och modellering sammanslås till ett ämne utan ändring i kostnad. De utökade och nyinrät-tade speciallärarbefattningarna vore även delvis avsedda att bli utnytt-jade av andra avdelningar. De årliga nytillkommande kostnaderna för av-delningens lärarbefattningar efter den föreslagna utökningen framginge av följande sammanställning.

Ä m n e	Antal vecko- timmar	Årskostnad kronor
Matematik	1	500
Beskrivande geometri	1	500
Materialbehandling och formlära	1	500
Allmän och svensk arkitekturhistoria	4	2,000
Byggnadsorganisation	3	1,500
Trafikteknik	1½	750
		<u>5,750</u>

Härtill skulle komma dyrtidstillägg enligt gällande grunder.

Med hänvisning till vad sålunda anförts föresloge kommitterade, att avdelningen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola bibehölles och att den vid ett ur statsfinansiell synpunkt gynnsammare tidsläge snarast utveklades i enlighet med kommitterades förslag.

Sedan styrelsernas utredning överlämnats till 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen, ha dessa i avgivet utlåtande bestämt tillstyrkt, att arkitekturavdelningen bibehålles och att hänsyn även tages till möjligheten att i framtiden något utvidga avdelningen.

De sakkunniga vore av den uppfattningen, att det antal arkitekter, som under senare tid årligen utbildats vid de tekniska högskolorna i landet, icke borde minskas. En allmän brist på personer med högre teknisk utbildning hade börjat göra sig alltmer gällande, och det torde, såvitt de sakkunniga nu kunde se, vara ofrånkomligt att i icke obetydlig grad öka antalet per år nyintagna studerande vid de tekniska högskolornas samtliga avdelningar.

Även om en tillfällig stagnation på byggnadsområdet förelåge, finge ihåg-kommas, att en tydlig brist på arkitekter förelegat åren före kriget, och att ett ganska stort antal utländska arkitekter varit verksamma inom lan-det. Då här till komme, att under senare år antalet statliga och kommunala befattningar, där arkitektexamen uppställts som kompetenskrav, väsentligt ökats, och då arkitekter i allt högre grad måste tagas i anspråk för det ökade arbetet på stadsplanområdet ävensom för lösandet av landsbygdens

byggnadsproblem, torde det vara nödvändigt att årligen utbilda större antal arkitekter.

Ett nedläggande av avdelningen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola skulle under sådana förhållanden medföra en så stor ökning av elevantalet vid motsvarande avdelning vid tekniska högskolan i Stockholm, att en fördubbling av vissa lärarkrafter skulle bli nödvändig liksom en omedelbar utvidgning av de redan nu trånga undervisningslokalerna vid avdelningen i fråga. Någon besparing skulle icke uppstå genom en sådan anordning.

Det borde dessutom framhållas det olämpliga i att beröva Chalmers tekniska högskola de fördelar, som låge däri, att högskolan inrymde avdelningar såväl för arkitektur som för väg- och vattenbyggnad, således avdelningar där byggnadsteknici undervisades. Mellan dessa avdelningar bedreves nämligen ett stimulerande och befruktande samarbete.

De sakkunniga ville, under instämmande i övrigt med vad kommitterade anfört mot ett nedläggande av ifrågavarande avdelning, för sin del bestämt tillstyrka, att avdelningen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola bibehölles och att hänsyn även toges till möjligheten att i framtiden något utvidga avdelningen.

d) Lokalfrågan.

I samband med beslutet om omorganisation av Chalmers tekniska institut till teknisk högskola anvisades för budgetåret 1937/38 ett reservationsanslag av 300,000 kronor för uppförande av byggnad för fackavdelningen för väg- och vattenbyggnad vid högskolan.

I skrivelse den 31 augusti 1937 anmälde styrelsen för högskolan, att den nya byggnaden tänkts planerad på sådant sätt, att med viss ändring av densamma även arkitekturavdelningen skulle kunna inrymmas i ena byggnadsflygelns översta våning utan ändring av underliggande våningar. Beslut i fråga om arkitekturavdelningen skulle kunna anstå, till dess byggnaden uppförts till och med tredje våningen.

1941 års riksdag anvisade för ifrågavarande byggnadsföretag på tilläggsstat II till riksdagen för budgetåret 1940/41 ett reservationsanslag (B) av 700,000 kronor.

I 1942 års statsverksproposition (kapitalbudgeten, bilaga 6, punkt 5) föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att medgiva, att nämnda reservationsanslag skulle få från och med budgetåret 1942/43 tagas i anspråk oberoende av de för dylikt anslag eljest gällande förutsättningarna. Vid min anmälan av ärendet anförde jag bland annat, att jag förutsatte, att jämväl hittills icke disponerade medel av omförmälda reservationsanslag å 300,000 kronor skulle få tagas i anspråk för byggnadsföretaget, vilket i mars 1941 av civila byggnadsutredningen kostnadsberäknats till 1,530,000 kronor jämte 120,000 kronor för arkitekturavdelningen. Beträffande förslaget om att inom nybyggnaden även skulle inrymmas nya lokaler för sistnämnda ändamål, yttrade jag, att jag icke då vore beredd att tillstyrka detta förslag, bland annat

emedan frågan om arkitekturavdelningens bibehållande befunne sig under utredning av de sakkunniga för den högre tekniska undervisningen.

Riksdagen (skrivelse 1942: 81) biföll Kungl. Maj:ts förslag. Genom beslut den 10 april 1942 har Kungl. Maj:t medgivit, att uppförandet av byggnaden för avdelningen för väg- och vattenbyggnad må påbörjas.

De förslag om nedläggande av fackavdelningen för husbyggnad vid Chalmers tekniska institut, som tidigare framlagts, synas i första hand ha grundats på det förhållandet, att rekryteringen av studerande till denna avdelning varit av mindre omfattning. Detta torde i sin tur väsentligen ha berott på, att undervisningen vid avdelningen före 1937 års omorganisation icke stod på samma plan som motsvarande undervisning vid tekniska högskolan i Stockholm. Sedan en ändring av sistnämnda förhållande numera inträtt, har även, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, en tydlig ökning av elevtillströmningen ägt rum. Teknikens framsteg och den allmänna utvecklingen ha även medfört ökat behov av högskoleutbildade fackmän på husbyggnadsområdet, bland annat inom det statliga och kommunala byggnadsväsendet. Åren närmast före det pågående kriget rådde till och med en betydande brist på svenska arkitekter, vilken föranledde tillkallandet i icke ringa utsträckning av utländska sådana. Ehuru även arkitektbehovet givetvis påverkas av konjunkturväxlingarna, torde det dock kunna anses klarlagt, att den nuvarande utexamineringen av arkitekter inom landet i vart fall icke är för stor. Snarare torde, såsom i utredningen framhållits, ett behov föreligga av ökad examinationskapacitet på detta område.

Departementschefen.

Frågan gäller därför närmast, huruvida tekniska högskolan i Stockholm kan och bör mottaga även det antal arkitektelever, som nu utbildas vid Chalmers tekniska högskola. Enligt den föreliggande utredningen kan en dylik koncentration ej ske utan utvidgning av lokalerna och dubblering av vissa lärartjänster vid tekniska högskolans i Stockholm arkitekturavdelning. Särskilt har till stöd härför framhållits, att undervisningen till stor del måste vara individuell. En överflyttning skulle därför icke medföra besparingar av sådan storlek, att de skulle uppväga olägenheterna härav.

Med hänsyn till anförda förhållanden tala enligt min mening övervägande skäl för, att arkitekturavdelningen vid Chalmers tekniska högskola bör bibehållas. Huruvida avdelningen därjämte, på sätt föreslagits, bör utvidgas, torde — såsom förslagsställarna synas ha förutsatt — böra upptagas till behandling framdeles under mera gynnsamma statsfinansiella förhållanden. Sådana ändringar, vilka icke medföra kostnadsökning för statsverket och som syfta till en förbättring av undervisningen, torde dock kunna genomföras redan nu. Speciell undervisning i fråga om landsbygdens byggnadsproblem torde sålunda böra införas i den mån så kan ske utan merkostnad. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela beslut i dylika hänseenden.

Med den ståndpunkt jag intagit till frågan om arkitektutbildningen vid Chalmers tekniska högskola följer att avgörande redan nu bör träffas i fråga om nya lokaler för avdelningen. Dessa skulle enligt framlagda förslag anordnas i nybyggnaden för väg- och vattenbyggnadsavdelningen, vars ena flygel skulle påbyggas för ändamålet. De nya lokalerna äro beräknade för ett något större elevantal än det nuvarande. Byggnadskostnaden för avdelningens lokaler har i mars 1941 efter en i besparingssyfte verkställd omarbetning av ritningarna av civila byggnadsutredningen beräknats till 120,000 kronor. Jag tillstyrker, att denna påbyggnad genomföres i sammanhang med nybyggnaden i övrigt. Då för byggnadsföretaget, vilket torde komma att påbörjas i år, hittills anvisats anslag på 1,000,000 kronor, behöver vad sålunda förordats icke nu medföra anvisande av ytterligare anslagsmedel.

Under åberopande av vad som anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels besluta, att avdelningen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola skall bibehållas;

dels ock medgiva, att lokaler för nämnda avdelning må anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat.

Vad departementschefen ovan under punkterna 1:o och 2:o hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämma, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Gösta Malmberg.